

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 92 1971

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1972

nik som gav stort utrymme åt bland annat ironi och dubbelydighet.

Seltzer gör många sunda och slående jämförelser i analyserna av de båda författarnas behandling av den mänskliga egoismen, idealens otillräcklighet, sanningens undanglidande natur, och han berikar avgjort förståelsen av Melville och Conrad. Men helt positiv kan man inte ställa sig till hans framställning.

För det första bör det sägas att varken Melville eller Conrad är så helt moderna som Seltzer i slutkapitlet vill göra gällande. Ingen av dem kunde dock frigöra sig helt från melodramatik i stil och situationsbehandling. I sin problematik var de ingalunda, hur imponerande de än är i sin pejling av människans villkor, isolerade jättar: de delar ju dock med ett stort antal artonhundratalsförfattare inte minst i England och Skandinavien upptagenheten med självförverkligandetanken och pekadhet på behov av besinning, kompromiss och hänsyn.

För det andra måste man nog också fråga sig om Seltzer inte överdrivit sin syn på deras värdenihilism. Han understryker den först ganska markant men måste ägna bokens näst sista kapitel åt att redogöra för deras hänvisning till vissa värden, främst samhörighets-känsla och lojalitet. Man kommer inte ifrån intrycket att Seltzer i denna fråga valt sina exempel lite för mycket som det passar hans tes. Livssynen i *Moby-Dock* är naturligtvis inte ljus (och ännu mörkare skulle den bli i *Pierre* och *The Confidence Man*), men hos Ishmael balanseras ju absolut genomgående känslan av tillvarons oberäknelighet och människans otillräcklighet mot ett hävdande av glädjen, undret och människonaturens potentiella storhet. Den etiska fatalism som Seltzer talar om är inte heller absolut: i makternas spel med människor räknar Melville i *Moby-Dick* dock med ett inslag av fri vilja. Inte heller är det nödvändigtvis så (som Seltzer s. 87 och annorstädes vill hävda) att moraliska kategorier inte kan te sig som objektivt giltiga för de båda författarna därför att några av deras idealister är till ytterlighet besatta av självförverkligandetanken och i regel misslyckas i tillvaron eller rentav går under. Axel Heyst i Victory når ju, om än för sent, insikt om en absolut nödvändig förutsättning för en anständig mänsklig tillvaro. Ishmael låter sig dras med i den fanatiska entusiasm som Ahab skapar för jakten på den vita valen, men det är endast ett tillfälligt tillstånd: han vet hela tiden, och efterhand allt klarare, vad som är rätt och fel.

Fasthållandet vid en tes blir kanske mest påtaglig då Seltzer vill visa hur livssyn påverkat berättarteknik: även här gör han goda iakt-

tagelser om symbolbruk, »öppen form» och ambiguitet, men han väljer exemplen för isolerat. Trots sådana invändningar måste man säga att hans studie har mycket att ge. Den må överbetona, men den visar framför allt blick för väsentliga överensstämmelser, och den är välgörande fri från jargong.

Erik Frykman

Hans-Peter Naumann: *Goethes »Faust» in schwedischer Übersetzung*. Göteborger germanistiske Forschungen. 10. Almqvist & Wiksell. Gbg 1970.

Det primära syftet med boken *Goethes »Faust» in schwedischer Übersetzung* anger författaren, Hans-Peter Naumann, i sin inledning vara att klargöra vad översättarnas personligheter har betytt för själva tolkningsprocessen, hur de på skilda sätt präglat texten och i vissa fall rentav givit den en ny innebörd. Därvid har det gällt att som bakgrund och förklaring karakterisera inte bara översättarna själva utan också den kultursituation, det andliga klimat, vari de levde och verkade. Först därefter kan den egentliga textanalysen följa. Denna har Naumann koncentrerat till sådana avsnitt av dramat som synts honom av särskild vikt för förståelsen av dess idé. Till dem räknar han i främsta rummet prologen i himmelen — den anser han vara av grundläggande betydelse — men också de scener där Faust ställs mot Wagner och Mefistofeles — särskilt vadslagningen — hans stora monolog i slutet av andra delen och Gretchen-tragedien. Genomgående läggs huvudvikten på personschildringen.

Sist i boken kommer dels en analys av skillnaderna i fråga om språkstruktur mellan tyska och svenska, dels en jämförande, statistiskt genomförd undersökning av ordmängd och verslängd i Goethes text och i de olika översättningarna.

De översättningar som träder i förgrunden är Viktor Rydbergs och Britt Hallqvists, givetvis, kan man väl tillägga. Även Bertil Malmbergs fritt parafraserade och omstuvade tolkning av Faust för radiobruk blir föremål för en betydande uppmärksamhet. Inte heller Johan Anderssons, Hans Magnus Melins och Gotthard Sundbergs översättningar blir bortglömda, men de får nöja sig med en tämligen undanskymd plats.

Någon djärv omvärdering är det inte fråga om. Det är ju redan länge sedan Alf Ahlberg och främst Erik Rooth med ovederläggliga argument visade hur felaktig den tidigare höga uppskattningen av Rydbergs översättning var. Men i Naumanns bok lämnas en omsorgsfullt

dokumenterad redovisning av de skäl som våldade Rydbergs oförmåga att ge en fullt adekvat tolkning av dramat, en metodiskt säker demonstration av skillnaderna mellan grundtext och översättning och en jämförelse inte bara mellan dem utan också mellan Rydbergs tolkning och de andra, främst Britt Hallqvists.

Att det inte fanns mycken väsensgemenskap mellan Rydberg och Goethe är ju ett uppenbart och ofta omvittnat faktum. Det var i Faust, inte i hans diktare, som Rydberg tyckte sig finna en besläktad ande. Därvidlag kan man väl också ge honom rätt — även om det är svårare att följa honom, då han säger sig uppfatta dramat som ett uttryck för den livsåskådning han själv omfattade. Här kan man verkligen tala om en läsupplevelse som förvandlar och nyskapar det lästa.

Naumann konstaterar att Rydbergs utpräglat subjektiva sätt att läsa Faust ledde till en »heroiserande» och idealiserande uttolkning. Detta medförde att han lyckades bäst med de högstämda, lyriskt laddade avsnitten, sämst med dem där en vardaglig ton härskar, exempelvis stora partier av Gretchen-tragedien men också dem där Mefistofeles får komma till tals. Motsatsen gäller om Hallqvist; men därtill kommer, enligt Naumann och han ger goda skäl för sin åsikt, att hon över huvud taget har lättare att anpassa sin stil till Goethes egen; hon lever ju också i en tid, då risken att man skall få sin blick förvillad av idealism är minimal. Det händer, visar han, att hon anslår en ton som ligger under Goethes — Rydberg däremot anslår ju gärna en som ligger en bit ovanför — men som helhet betraktad är hennes översättning den som ifråga om både innebörd och stil ger det bästa begreppet om grundtexten.

Värre går det Malmberg. Om honom faller Naumann åtskilliga — enligt min mening berättigade — hårda omdömen.

Naturligtvis finns det en del punkter i Naumanns framställning där man kan göra invändningar. Ett par av dem skall tas upp.

I prologen i himmelen kallas Faust av Herren »Ein guter Mensch». Rydberg talar på motsvarande ställe, med syftning på Faust, om »ädel mänskobarm». Naumann gör i en lång utläggning gällande, att detta uttryck inte bara är onöjaktigt som översättning utan också förrycker hela bilden av Faust. Visserligen, medger han, förekommer på ett annat ställe i dramat attributet »edel» med syftning på Faust, men det är i änglarnas kör i slutet av andra delen, och de talar »die Sprache ihrer himmlischen Herkunft» och är över huvud taget »psalmodierend». Vad det sista ordet skall innebära förstår jag inte riktigt; i Luthers översättning

av Psaltaren tycks ordet »edel» inte förekomma — i varje fall inte enligt mig tillgängliga koncordanser. Däremot kan man finna det på andra håll i Bibeln, både i Gamla och Nya testamentet, men genomgående med innebörden förnäm, av ädel börd, alltså socialt högststående, och den betydelsen har det ju rakt inte i änglarnas kör. Paulus använder det rentav i pejorativ mening; de »ädla» ställs i ofördelaktig kontrast till de fattiga. Den innebörd ordet har hos Goethe — i änglakören — synes mig däremot snarast vara den som det har hos en renässansfilosof som Pico della Mirandola, dvs. inom den platoniska idealismen i Nya tidens tappning, och det är ju i den betydelsen som också Rydberg använder det om Faust.

En förväxling måste föreligga, då Naumann (s. 139) anklagar Rydberg för att ha tillgripit utvägen med en omskrivning i stället för en översättning genom att återge Goethes »Leib» med det svenska »hamn». Verkliga förhållandet är naturligtvis att Rydberg här — liksom i Träsnittet i psalmboken, där han talar om sin längtans »bävande lärkehamn» — använder ett arkaiserande skrivsätt, men någon nödfallsutväg är det inte fråga om.

Ytterligare exempel av denna art skulle kunna anföras; det är inte heller alltid endast Rydberg som nödgas klä skott, även Britt Hallqvist får någon gång orättvist skylta — hon påstås exempelvis ha skapat ordet »livsbeting» som förkortning av »livsbetingelse». Men det sagda får vara nog. Sådana detaljer påverkar ändå inte helhetsintrycket av en omsorgsfullt och grundligt genomförd språkligt-stilistisk undersökning med resultat av intresse även för litteraturhistorien.

Till allra sist en reflexion lite vid sidan om. Vore det alldeles otänkbart att till skolornas bruk gjordes en sammanställning av utdrag ur såväl Britt Hallqvists som Rydbergs översättningar? Där skulle Naumanns avhandling kunna ge god vägledning. I annat fall, om detta inte låter sig göra, är det uppenbart att den hallqvistska tolkningen bör få ersätta den rydbergska i modersmålsundervisningen — i den mån svensklärarna i framtiden över huvud taget kommer att kunna ägna Faust några timmar.

Gustaf Fredén

F. M. Dostoevskij: *Prestuplenie i nakazanie*. Izdanie podgotovili L. D. Opuľ'skaja i G. F. Kogan, Nauka, Moskva 1970.

Inför Dostoevskij-jubiléet — och i väntan på den nya utgåvan av författarens samlade skrifter — har den sovjetiska vetenskapsakademins